

УДК 725.85

В. А. Ніколаєнко

доктор архітектури, професор кафедри дизайну архітектурного середовища та містобудування Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Ю. О. Петрук

доцент кафедри дизайну архітектурного середовища та містобудування Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТИПОЛОГІЇ СПОРТИВНИХ КОМПЛЕКСІВ В АНТИЧНОМУ СВІТІ

Анотація. Ретроспективний аналіз розвитку спортивних будівель та споруд в античному світі дав змогу прослідкувати за процесом становлення типології та визначити їх вплив на сучасні спортивні комплекси.

Ключові слова. античний світ, палестра гімназіум, леонідайон, еланодикейон, стадіон.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день ми можемо спостерігати бурхливий розвиток спорту, що в свою чергу вимагає нових підходів до проектування та будівництва спортивних комплексів. При цьому важливо розуміти і знати їх першоджерела, тому актуальним є питання вивчення найбільш важливого історичного етапу розвитку спортивних споруд.

Зв'язок роботи із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток системи спорту – важливе питання державної політики України. Робота проводиться згідно з указом президента України від 21.07.2008р №640 «про пріоритети розвитку фізичної культури і спорту», закон «про фізичну культуру і спорт» редакція від 05.12.2012 року – чинна постанова «постанова ВР України №3808-12 від 24.12.1993 року, регіональними програмами розвитку спорту та науково-дослідницької роботи кафедри дизайну архітектурного середовища та містобудування Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Виклад основного матеріалу. За 1500 років до нашої ери гімнастика та інші види спорту були добре відомі в Греції і реалізовували чотири головні завдання античної гімнастики: гігієнічне, військове, естетичне та морально-психологічне. Є відомості не лише про різноманітність видів спорту в Давній Греції, але й про правила спортивних змагань, і це дає право стверджувати, що в сучасному спорті продовжують жити звичаї та традиції того часу. Особливо це стосується тих видів спорту, які входять у коло Олімпійських ігор, що потребують повної гармонії в розвитку фізичних і духовних сил людини.

По численним пам'ятникам будівельного мистецтва нам добре відомі також античні спортивні комплекси, які представляли собою споруди з відкритою ареною або будівлі, призначені для фізичних вправ та догляду за тілом.

Історія не зберегла точних відомостей про походження Олімпійських ігор. В "Іліаді" Гомера розповідається, як Ахілл започаткував ігри, присвячені пам'яті свого друга Патрокла, вбитого троянцем Гектором. Герої змагалися в їзді на колісницях, кулачному бої, звичайному бігу, метанні важкого диска, списа, стрільбі з лука. Поема Гомера - перше літературне джерело, що розповіло людству про спортивні змагання в Стародавній Греції. За античними літературними джерелами, на початку IX ст. до н.е. Дельфійський оракул доручив царю Іфіту з Еліди, Клеосфену з Пізи та Лікургу зі Спарти провести такі ігри. Олімпійські ігри проводилися на стадіонах. Ще один документ також називає цю дату, її підтверджують й інші джерела. Відомо, що в Греції задовго до Іфіта та Лікурга відбувалися різноманітні свята. Вони здебільшого присвячувались богині Деметрі, покровительниці землеробів. Ці свята та змагання, без яких греки не уявляли свого життя, тривали між жнивнами та збиранням винограду. Людству відома ще й хроніка Малаласа із Сирії. Вона згадує царя Саула, який жив ще в XI віці до н. е. Він теж був палким прихильником різноманітних змагань, серед яких Олімпійські ігри займали не останнє місце. Та повернемося знову до Іфіта та Лікурга. Разом вони виробили статут священного перемир'я, взявши за основу проведення ігор чотирирічний цикл. Найголовніша умова складеної угоди - заборона усіх військових дій. Порушників ухвалено було карати великими грошовими штрафами, їх не допускали до змагань. У ті часи це вважалося найбільшим приниженням. Ізольованих від суперництва на аренах сторонилися навіть найближчі друзі. Місцем змагань було обрано долину ріки Алфею - Олімпію, де знаходився священний гай - Алтій. Тут відбувалися обряди посвячення та вибори царів, здійснювались різноманітні культові ритуали. Згідно з міфологією тут знаходились могили Пелопа і Тераксіпа. Але найголовнішими торжествами вважались свята на честь Зевса - наймогутнішого грецького бога. Однак учені датою проведення перших Олімпійських ігор обрали 776 рік до н. е. Переконав усіх елідський математик та філософ Пп-пій, який жив у V віці до н. е. Він прочитав на мармуровій дошці ім'я першого олімпійського чемпіона. Це був звичайний кухар Коройб, переможець змагань з бігу. До речі, через фонетичні особливості мови різних народів та різні підходи до тлумачення знаків на камені ім'я елідського кухаря вимовляється та пишеться по-різному. Незмінним лишається лише корінь слова "кор". Саме з 776 року до н. е. Гіппій склав список усіх переможців Олімпіад, що відбулися за два століття до нього.

Зрозуміло, що в цих списках багато білих плям. Це підтверджує випадок з ім'ям першого чемпіону. Тому Гіппій наполягає, що Ігри, на яких переміг Коройб, були лише 27-ми. Так зазначено на камені. З них починається літопис Олімпіад, оскільки відсутні відомості про переможців та програми попередніх змагань. Погодимося з цим і ми. Пізніше, у IV віці до н. е., списки переможців, складені Гіппієм, перевірів та доповнив великий Арістотель.

Проведені вченими розкопки в середині XVIII - на початку XIX століть показали, що там було п'ять стадіонів, послідовно споруджених один за одним. Вони мали вигляд прямокутника або видовжену підковоподібну форму. Вздовж арен розміщувались трибуни для глядачів, яких іноді збиралося до 50 тисяч. Змагання з бігу відбувалися не на крутих доріжках, як це прийнято зараз, а по прямій - туди і назад. По сусідству розміщувались місця для поєдинків борців, металників, кулачних бійців, ігор з м'ячем. Тут були також лазні, кімнати для масажу, інші приміщення. Неподалік височіло кілька приміщень "олімпійського селища", де розташовувались атлети - учасники ігор. Змагання розпочиналися урочистими парадами, релігійними обрядами, посвяченням у ранг олімпійців. На перших Олімпіадах спортсмени вели боротьбу з бігу на один стадій (звідси - стадіон). Не у всіх місцях стадії були однакові. Найбільший дорівнював 192,27 метра і практикувався саме в Олімпії. Допускають, що він дорівнював 600 ступеням Зевса і був відміряний самим Гераклом.

Слово «стадіон» походить від давньогрецького слова «стадій» - міра довжини. Спершу «стадіоном» називали бігову доріжку довжиною 192,27 м. Пізніше «стадіон» став назвою всього комплексу спортивних споруд, оскільки біг залишався найважливішим видом змагань.

В Олімпії серед споруд для тренувальних занять та змагань, окрім стадіону та іподрому знаходилися ще спеціальні будівлі для фізичного виховання «палестра» і «гімназіум», а також будинок, в якому жили учасники змагань, - «леонідайон», «еланодикейон» - місце проживання та навчання суддів Олімпійських ігор.

Давній гімназій був призначений для тренувань атлетів у бігу та пентатлоні. На прикладі гімназії в Олімпії можна проаналізувати характерний склад приміщень для даного типу будівлі. Гімназій являв собою чотирикутну будівлю з центральним двором, оточеним колонадою. Тут розташовувались декілька кімнат для атлетів. Ще одна колонада з 60 колон простягалась вздовж двору. На підлозі було нанесено мітки, що позначали старт та фініш, тобто атлети тренувались на тій же дистанції, як і під час Олімпійських ігор. Великий двір довжиною 220 м і шириною 100 м використовувався для тренувань у метанні списа та диску.

Палестра в Олімпії була збудована у III ст. до н.е. і використовувалась для тренувань у боротьбі та стрибках. Палестру орієнтовано точно по сторонах світу і вона була абсолютно симетрична. З усіх сторін знаходилися кімнати, що відкривалися в бік двору через портики. У центрі розміщався двір, оточений доричною колонадою (72 колони). Двір було засипано піском, на якому тренувались атлети. Навколо двору знаходилися кімнати різних розмірів, переважно з іонічними портиками. У цих кімнатах атлети натирались маслом (елеотезій) або пилом (коністерій), перевдягались та милися. У деяких кімнатах знаходилися кам'яні лави, які використовувались ораторами та філософами для навчання та спілкування. Вхід до будівлі знаходився з південної сторони через два проходи з коринфськими колонами в антах, це надавало структурі симетричності. Проходи відкривались у вестибюлі з лавами по сторонам, які вели у передпокої, що виходили у бік південного портику. Між двома передпокоями знаходився довгий та вузький зал з лавами та іонічними колонами. Цю кімнату було названо аподітерій – кімната для перевдягання. Вона мала знаходитись близько до входу, в ній мало бути місце для зустрічей атлетів та їх друзів. Навпроти аподітерію, вздовж північної сторони, знаходився ефебій, або клубна кімната. Це була велика зала, ширша, однак коротша за аподітерій. У північній стороні палестри знаходилися глибокі кімнати, що забезпечували захист від сонця. У північно-східному куті будівлі знаходилась купальня.

Леонідайон був розташований у південно-західній частині давнього міста, був великим та пишним готелем відомих гостей Олімпійських ігор. Він був збудований приблизно у 330 р. до н.е. і був двічі перебудований у римські часи. Велика, практично квадратна у плані будівля складалась із центрального двору (14x10 м), оточеного перистилем з 44 колон, у який виходили кімнати з усіх чотирьох сторін. Західна сторона була ширше (14 м) ніж інші (10 м), у ній розташовувались більші кімнати. Ззовні будинку розташовувалась безперервна колонада із 138 іонічних колон.

Еланодикейон, збудований у V ст. до н.е., був резиденцією еланодиків – суддів Олімпійських ігор. Під час перебування у ньому, що тривало 10 місяців перед іграми, судді навчалися правилам та нормам Олімпійських ігор.

У давніх філософів, зокрема Платона, можна знайти відомості про вихід на перший план в системі рухливих вправ в кінці класичної епохи ігор з м'ячем. При навчальних закладах (палестрах, гімназіумах) з'явилась постійна посада майстра гри з м'ячем, що, ймовірно, послугувало основою сучасних численних ігор з м'ячем. Багатовіковий занепад фізичної культури і спорту, який розпочався за часів панування Риму та продовжився у Середньовіччі шляхом релігійних заборон (християнство, іслам, буддизм) більш ніж на тисячоліття

загальмував розвиток спорту. Тільки починаючи з XVIII століття ідеї, пов'язані з фізичним вихованням почали перевітлюватися в системи спортивного виховання.

Висновок. Отже, від ігрових фізичних вправ античного світу до сучасних планомірних занять спортом вели довгі та різноманітні шляхи. Виникали все нові й нові види спорту, і для них створювались відповідні будівлі та споруди. Сучасне різноманіття спортивних споруд - результат довгого еволюційного розвитку. Можна зауважити, що від античної епохи й до наших днів спортивні споруди завжди відповідали певним видам спорту. Так було в античному світі, коли основними типами спортивних споруд були стадіони, іподроми, арени й терми, так це має місце й сьогодні, коли спорт (починаючи з 19 століття) набирає все більш масовий характер. Такі величні спортивні будівлі й споруди, як в античному світі, у наступні півтори тисячі років не створювались, так як ті види спорту, що тоді існували, не мали в них потреби.

Література

1. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта [перевод с венгерского] / под общ. ред. В.В. Столбова. – М.: Радуга, 1982. – 398 с.
2. Зобова М.Г. Основные причины возникновения современных типов физкультурно-спортивных комплексов (ФСК) / М. Г. Зобова // Актуальные проблемы в строительстве и архитектуре. Образование. Наука. Практика: материалы 65-й Всероссийской научно-технической конференции по итогам НИР СГАСУ за 2007 год: тезисы докладов. – Самара, 2008. – С. 209 – 210.
3. Столбов В.В. История физической культуры и спорта. – М.: Физкультура и спорт, 1975. – с.19-21.

Аннотация

Ретроспективный анализ развития спортивных зданий и сооружений в античном мире дал возможность проследить за процессом становления типологии и определить их влияние на современные спортивные комплексы.

Ключевые слова: античный мир, палестра, гимназиум, леонидайон, еланодикейон, стадион.

Annotation

Petruk Yuriy Aleksandrovich. Retrospective analysis of the development of sports buildings and constructions in the ancient world gave the opportunity to follow the process of the formation of the typology and determine their influence on modern sports complexes.

Keywords: the antique world, the palaestra, gymnasium, stadium.